

## ÚLOHA SOCIALISTICKÉHO PRÁVA PŘI BUDOVÁNÍ SOCIALISTICKÉ EKONOMIKY

Prolegomena

РОЛЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ПРАВА ПРИ СТРОИТЕЛЬСТВЕ  
СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИКИ

Пролегомена

DIE ROLLE DES SOZIALISTISCHEN RECHTS BEIM AUFBAU  
DER SOZIALISTISCHEN ÖKONOMIK

Prolegomena.

DOKTOR PRÁVNÍCH VĚD PROF. VIKTOR KNAPP, člen-korespondent ČSAV

Čtyřicáté výročí Velké říjnové socialistické revoluce nás netoliko naplňuje hrdostí a radostí z úspěchů první socialistické země světa za těchto čtyřicet slavných let, nýbrž i nás, pracovníky vědy nabádá k zamyšlení nad nevyčerpatelným množstvím vědeckých poznatků, které nám umožňují revoluční bojová i budovatelská praxe čtyřiceti let Sovětského svazu.

I pro právní vědce poskytuje tato praxe nesmírně cenný a s gnoseologického hlediska primární zdroj vědeckých poznatků, které srovnáním s více než desetiletou praxí výstavby socialismu v ostatních socialistických zemích nám umožňují vysoký stupeň abstrakce a zobecnění a tím i vyvozování obecných vědeckých poznatků pro současné socialistické právo vůbec.

Otázka úlohy socialistického práva při budování socialistické ekonomiky je jednou z nejdůležitějších otázek obecné teorie práva. Tato otázka je ovšem i velmi vážnou otázkou marxistické filosofie a politické ekonomie, na což se zpravidla a pohříchu zapomíná.

K řešení otázky úlohy socialistického práva pro budování socialistické ekonomiky je možno přistoupit z různých stran. Je možno k ní přistoupit historicky, je možno k ní přistoupit analytickým sledováním působení jednotlivých právních institutů na ekonomiku společnosti (tak činí např. I. B. Novickij v práci „Rol' sovetskogo graždanskogo prava v osuščestvlenii chozrasčeta i režima ekonomii), je možno syntheticky hledat to, co je působení jednotlivých právních institucí na ekonomiku společnosti obecné, a je konečně možno k otázce přistupovat filosoficky.

K úplnému vyřešení věci je nezbytno všech těchto pohledů na řešenou otázku. V přednášce na slavnostním zasedání vědeckých rad, kterému jsou nezbyt-



ně dány značně těsné časové meze, není ovšem možno zabývat se danou otázkou ze všech aspektů, nýbrž je nutno koncentrovat pohled toliko na jeden směr bádání.

Máme za to, že při této slavnostní příležitosti je vhodno pohledět na otázku úlohy socialistického práva při budování socialistické ekonomiky z filosofického hlediska a obrátit pozornost tohoto slavnostního shromáždění k některým otázkám gnoseologickým, které se věci týkají.

Volíme tento postup z několika důvodů. Především proto, že vyřešení gnoseologických otázek je nezbytným předpokladem každého vědeckého zkoumání. Dále proto, že gnoseologické otázky věci se týkající, byť byly první v pořadí, jsou dosud nejméně vědecky zpracovány, a konec konců i proto, že úvaha o těchto otázkách připouští větší stručnost než zkoumání historické, či analytické zkoumání vlivu jednotlivých právních institucí na ekonomiku společnosti atd.

\* \* \*

Při vlastním zkoumání gnoseologických otázek významu či přesněji řečeno působení socialistického práva na výstavbu socialistické ekonomiky dlužno vyjít ze známého vymezení pojmu práva v Manifestu komunistické strany (12. české vydání, 1949, str. 40), které se sice výslovně týká jen práva buržoasního, ale obsahuje v sobě i *obecné* vymezení pojmu práva.

Z citované myšlenky vyplývá, že právo je:

- a) *vůle* a to nikdy *vůle* jednotlivcova nýbrž vždy *vůle* třídy, a to třídy vládnoucí (beze vší pochybnosti i tehdy, jestliže je *formálně* projevoována jako *vůle* jednotlivcova, jako např. v absolutní monarchii);
- b) *vůle* *projevená* v určité formě, totiž ve formě obecně závazné, tedy *vůle* povýšená na zákon;
- c) *určovaná* konec konců *materiálními životními podmínkami* vládnoucí třídy.

Pro naši gnoseologickou úvahu má především význam vztah práva a lidského vědomí a *vůle*.

Právo je vůlí třídy tím, že vyjadřuje *zájem* třídy a že vycházejíc konec konců z objektivních motivů spočívajících v ekonomice společnosti se *psychicky* vytváří v myslích lidí, kteří k té třídě náleží.

Právo má ovšem ještě jiný vztah k vůli. Právo je totiž nejen *projevem* *vůle* (tj. *vůle* vládnoucí třídy), nýbrž ono jakožto závazný (tj. donucovací mocí státu jakožto orgánu vládnoucí třídy sankcionovaný) projev třídní *vůle* i na lidskou vůli působí.

Toto působení na lidskou vůli se uskutečňuje tím, že právo jako imperativ spojený s hrozbou sankce usměrňuje chování lidí, vychovává je, avšak i donucuje je k určitému chování, které je v zájmu vládnoucí třídy. Důležité však je, že právo jakožto projev *vůle vládnoucí* třídy působí jak na vůli a chování přísluš-



níků této třídy (vůli vládnoucí třídy nelze samozřejmě ztotožnit se sumací individuální vůle příslušníků vládnoucí třídy), tak i na vůli a chování příslušníků *ostatních* tříd. Z toho pak vyplývá, že mezi právem jakožto vůlí vládnoucí třídy a mezi třídní vůlí ostatních tříd avšak i vůlí jednotlivců mohou existovat a existují rozpory.

Tyto rozpory jsou někdy antagonistické, a to tehdy, jde-li o právo a třídní vůli antagonistických tříd neb jednotlivců, kteří k těmto třídám náleží (tento rozpor je se skvělou dialektickou plastičností vyjádřen v parlamentní řeči Klementa Gottwalda ze dne 21. prosince 1929, v níž se praví „Říkáte, že porušujeme zákon. Ano!... zkrátka, my porušujeme Vaše zákony a my bojujeme za proletářské zákony, podle kterých Vám budou přiskřípnuty nejen vaše prsty, nýbrž i vaše břicha“).

Rozpor mezi právem a třídní vůlí ostatních tříd a jednotlivců může být i neantagonistický a je pak jedním z možných projevů neantagonistických rozporů uvnitř lidu. Takovýto neantagonistický rozpor může existovat např. mezi právem jako projevem vůle třídy vládnoucí a vůlí jednotlivých příslušníků třídy spojenecké a dokonce i mezi právem a vůlí jednotlivých a ojedinelých příslušníků samotné třídy vládnoucí (např. porušení našeho práva příslušníkem dělnické třídy).

Působení socialistického práva na vůli a chování lidí se uskutečňuje v podstatě dvojí cestou. Pokud jde o působení na příslušníky vládnoucí dělnické třídy samotné či tříd spojeneckých, je třeba vyjít z toho, že právo tu v podstatě (necháme-li stranou zmíněné neantagonistické rozpory uvnitř lidu) vyjadřuje i zájem a vůli každého jednotlivce a tudíž jeho působení má v první řadě charakter výchovný, a represivní stránka působení práva se uplatňuje výjimečně.

Naopak ve vztahu k příslušníkům antagonistických tříd, jejichž zájem je v nesmiřitelném rozporu se zájmem vládnoucí třídy, právem vyjádřeným, se uplatní především represivní stránka působení socialistického práva, při čemž i v ní je vždy zároveň obsaženo preventivně výchovné působení práva.

Vycházejíce z této obecné úvahy o působení socialistického práva na lidskou vůli a na lidské chování, zaměříme nyní speciální pozornost na působení socialistického práva na rozvoj socialistické *ekonomiky*.

Nejprve je ovšem třeba konstatovat, že právo nepůsobí toliko na ekonomiku společnosti, nýbrž působí vůbec na společenskou výrobu, na obě její stránky, tedy na výrobní síly i na ekonomiku, kterou zde rozumíme v obvyklém vědeckém smyslu soubor výrobních vztahů určité společnosti.

Právo tedy podle našeho názoru působí skrze ekonomiku i na rozvoj výrobních sil, a to i zde samozřejmě v zájmu vládnoucí třídy (velmi výrazně je to patrné např. ve srovnání buržoasního a socialistického patentního zákonodárství). Socialistické právo, působící k rozvoji výrobních sil v zájmu celé společnosti, působí na jejich rozvoj rozmanitým způsobem, tak zejména a v první řadě ochranou výrobních sil uskutečňovanou prostřednictvím ochrany výrob-



ních vztahů, dále pravidly chování, zabezpečujícími, že se výrobní síly budou rozvíjet ku prospěchu celku atd. Socialistické právo tedy napomáhá rozvoji výrobních sil pracovním zákonodárstvím, zákonodárstvím upravujícím organizaci vynálezectví, objevitelství a zlepšovatelství, zákonodárstvím upravujícím organizaci vědeckého výzkumu jakož i úpravou procesu všeobecného a odborného vzdělání lidu, právní úpravou kvality výrobků atd.

Je tedy mnoho cest, kterými socialistické právo napomáhá rozvoji výrobních sil a na tuto stránku jeho působení se zpravidla zapomíná. Není pochybnosti o tom, že by autoritě práva i zákonnosti v naší společnosti bylo velmi ku prospěchu, kdyby si tento význam socialistického práva náležitě uvědomili nejen právníci, nýbrž zejména i pracovníci političtí, hospodářští a techničtí.

Právo ovšem samozřejmě nepůsobí na výrobní síly přímo ani neupravuje vztahy lidí k výrobním silám (či přesněji řečeno vztahy lidí k přírodě). Právo i tu působí na vůli a chování lidí a upravuje jejich vzájemné, tj. společenské vztahy se zřetelem k výrobním silám, stanoví závazná pravidla lidského chování, které mají odvrátit lidi od chování výrobní síly poškozujícího a vést je k chování, jež směřuje k jejich socialistickému rozvoji.

Rozsáhlejší a bezprostřední je ovšem působení socialistického práva na socialistickou ekonomiku, tj. na výrobní vztahy socialistické společnosti.

Tu je třeba si nejprve ujasnit některé otázky, týkající se výrobních vztahů samých. Je znám základní marxistický gnoseologický poznatek, že výrobní vztahy jakožto vztahy materiální se vyvíjejí nezávisle na lidském vědomí a vůli a jsou určujícím faktorem při vytváření společenského a konec konců i individuálního vědomí a vůle.

Tento známý poznatek ovšem nikterak neznamená, že by ve výrobních vztazích lidské vědomí a vůle nebyly vůbec účastny. Takovýto názor by vedl k nemarxistickému fatalismu. Lidé ve výrobních vztazích přece nejednají jako nemyslicí a nic nechtějící automaty, nýbrž výrobní vztahy jsou vztahy lidí vědomě jednajících.

Lidé s životní nezbytností si musejí opatřovat materiální prostředky své obživy a proto vstupují do určitých výrobních vztahů, jsouce si toho vědomi. Toto vědomí je ovšem různého stupně. Lidé si totiž ne vždy jsou vědomi podstaty výrobních vztahů, jichž jsou účastni, nýbrž namnoze jsou si vědomi jen konkrétních potřeb a vztahů, týkajících se individuálně jich samotných, nebo je jejich poznání výrobních vztahů zkresleno. Mohutná síla marxismu leninismu je právě v tom, že umožňuje dělnické třídě skutečné pravdivé poznání podstaty výrobních vztahů a umožňuje tedy komunistickým a dělnickým stranám, aby na vědeckém základě a s vědeckým předvídáním utvářely svou politiku.

Byť i tedy charakter výrobních vztahů je dán nezávisle na lidském vědomí a vůli, nicméně lidé i ve výrobních vztazích vystupují jako subjekty vědomí a vůle, při čemž (a v tom je dialektika věci) je jejich vědomí a vůle konec konců



determinována právě těmito výrobními vztahy, avšak — pokud jde o vůli — i stupněm jejich poznání.

Chování lidské ve výrobních vztazích je ovšem netoliko determinováno daným stavem výrobních poměrů, nýbrž i vůlí vládnoucí třídy, která je ovšem sama konec konců rovněž určována daným stavem výrobních poměrů. Lidé tedy, chovající se určitým způsobem ve výrobních vztazích, jsou konec konců ve svém chování determinováni určitým historicky a na lidské vůli nezávisle se vyvinuvším stavem výrobních vztahů, zároveň však podřizují své chování vůli vládnoucí třídy. Tu pak je ovšem kvalitativní rozdíl mezi společností kapitalistickou (resp. vůbec vykořisťovatelskou) a společností socialistickou, který lze nejlépe demonstrovat na postavení dělníků za kapitalismu a za socialismu.

Za kapitalismu dělníci, jednající ve výrobních vztazích, jsou nuceni podřizovat své individuální chování nepřátelské a antagonistické třídní vůli kapitalistů; dělníci tedy nechťejí své chování podříditi, ale jsou k tomu nuceni ekonomickým donucením.

Chování, k němuž je proletariát nucen ekonomickým donucením, není ovšem nějakým automatickým chováním bez účasti vůle. I ono je chováním volným, byť vynuceným ekonomickým tlakem na vůli, takže lze říci, že za kapitalismu je dělník nucen podřizovat svou vůli proti své vůli (i v tom je jeden z antagonistických rozporů kapitalismu).

Dialektika věci je ovšem mnohem složitější. Skutečná vůle dělnické třídy je zcela jiná a směřuje proti vůli třídy kapitalistů. Ti, kteří jsou ekonomickým donucením nuceni v konkrétních jednotlivých vztazích podřizovat svou vůli vůli kapitalistů, se zároveň organizují v dělnickém hnutí a v tuhých třídních bojích prosazují svou vůli proti vůli kapitalistů až k historicky nezbytnému revolučnímu zvratu třídní moci.

Za socialismu je situace kvalitativně jiná. Tu v důsledku zásadní souladnosti zájmu vládnoucí třídy dělnické a jednotlivých příslušníků dělnické třídy, avšak i všech ostatních pracujících, podřizují dělníci své chování a svou vůli souladné vůli *své* třídy, která vyjadřuje *jejich* zájem. Podřizují tedy své chování a svou individuální vůli, jsouce prosti ekonomického donucení, tedy (necháme-li zde stranou otázku neantagonistických rozporů uvnitř lidu) v podstatě dobrovolně a uvědoměle.

V tomto působení vůle vládnoucí třídy na vůli jednotlivců má velmi významnou úlohu právo.

Právo působí na lidi tím, že působí na jejich vědomí a vůli, stanoví závazná pravidla jejich chování a umožňují státní donucení k takovému chování.

To platí i pokud jde o působení práva na vývoj ekonomiky. Právo tedy působí na vývoj ekonomiky tím, že jsouc samo konec konců ekonomikou společnosti určováno, stanoví závazná pravidla, jak se mají lidé chovat ve výrobních vztazích, a umožňuje státní donucení k takovému chování.



Vztah výrobních vztahů jakožto určité historicky se vyvinuvší a objektivně existující společenské relace mezi lidmi, práva jakožto závazně projevené vůle vládnoucí třídy a individuální lidské vůle je tedy velmi složitý dialektický vztah.

Výrobní vztahy jsou ve vztahu k vědomí a vůli lidí základním faktorem určujícím, jsou to materiální životní podmínky, které určují obsah vůle vládnoucí třídy, projevené jako právo.

Výrobní vztahy nejsou ovšem jen materiálními životními podmínkami vládnoucí třídy nýbrž i druhých tříd. Tak např. za kapitalismu určují výrobní vztahy jak obsah vůle vládnoucí třídy tak i obsah revoluční vůle proletariátu. Antagonismy ve vzájemném poměru výrobních sil a výrobních vztahů se nezbytně projevují i v antagonismech třídní vůle.

Výrobní vztahy, určující vůli tříd, určují konec konců (a samozřejmě nikoli v jednotlivostech) i vůli jednotlivců.

Na vůli jednotlivců ovšem, jak jsme již uvedli, mimo jiné působí i právo jakožto soubor státní moci (tj. vládnoucí třídou) sankciovaných imperativů.

Vrátíme-li se nyní ke klasickému vymezení práva v Manifestu komunistické strany, vidíme v plném světle souvislost jednotlivých členů této definice:

1. materiální životní podmínky vládnoucí třídy, toť ekonomika dané společnosti (či, přesněji řečeno, ze všech materiálních životních podmínek vládnoucí třídy jsou právě výrobní vztahy oním faktorem určujícím);

2. tyto materiální životní podmínky vstupují do vědomí lidí a stávají se „právníkem motivem“ vůle vládnoucí třídy, určující obsah této vůle;

3. vůle vládnoucí třídy se pak stává právem tím, že je projevoována ve formě na zákon povýšené, tj. sankcionované donucovací moci vládnoucí třídy a tedy závazně působící na vědomí a vůli jednotlivců bez rozdílu, zda jsou příslušníky třídy vládnoucí či třídy jiné.

Dále je třeba se dotknout otázky politiky, kterou jsme dosud záměrně nechávali stranou, a jejího vztahu k ekonomice a právu. Vztah práva a politiky k ekonomice je v podstatě stejný. Obojí, politika i právo vyvěrají konec konců z ekonomiky a jsou jí ze všech nadstaveb nejbližší, což je poznatek dostatečně známý a není jej třeba dokazovat (srov. např. známou Leninovu myšlenku, že „politika je koncentrovaným výrazem ekonomiky“). Mezi politickou vůlí vládnoucí třídy a právem resp. mezi politickými normami vládnoucí třídy a normami právními není tedy kvalitativního rozdílu, nýbrž je mezi nimi v podstatě toliko rozdíl ve formě projevu vůle (právo je vůle *na zákon povýšená*).

To ovšem neznamená, že by politika a právo ve svém vzájemném vztahu byly rovnocenné. Primární je v tomto vztahu politika. Ekonomika působí na tvorbu práva skrze politiku a právo svým zpětným působením na ekonomiku napomáhá uskutečnění politiky.

Aplikujeme-li nyní to, co bylo dosud řečeno obecně na řešení úlohy *socialistického* práva na socialistickou ekonomiku, shledáváme, že specifickým rysem



působení socialistického práva na výrobní vztahy *socialistické* společnosti je zásadní souladnost vůle vládnoucí třídy vyjádřené právem s vůlí naprosté většiny národa.

Ekonomika socialistické společnosti vstupuje do vědomí pracujících mas a ekonomické zákonitosti jsou předmětem jejich poznání. Ekonomické zkušenosti, vstoupivše do vědomí resp. poznání lidí, stávají se — možno říci — politickými motivy vůle vládnoucí třídy, projevované a vyjadřované v první řadě politikou komunistických a dělnických stran.

Ekonomické skutečnosti se však stávají i právními motivy vůle vládnoucí dělnické třídy, kterážto vůle jsouc projevována ve formě státem sankcionovaného imperativu (tj. jsouc na zákon povýšena), se stává socialistickým právem.

Toto působení ekonomických skutečností na vůli vládnoucí třídy je samo ovšem dosti složité a vytváření politické a právní vůle je zároveň proces paralelní i sukcesivní. Tytéž ekonomické skutečnosti totiž působí na vůli vládnoucí třídy jako motivy politické i právní, ale nejprve se vytváří vůle politická tj. politické normy a některé z nich se potom dalším procesem (jenž už je výlučně ideologický) přetvářejí v právo (politická vůle vládnoucí třídy je povyšována na zákon).

Soudíme, že právě tento gnoseologický poznatek má nesmírný význam pro socialistickou legislativu, které podává vědecké zdůvodnění nerozlučného sepětí socialistické legislativy se socialistickou ekonomikou a politikou.

Prostředky, jimiž socialistické právo působí na socialistickou ekonomiku jsou rozličné a právě čtyřicet let sovětského práva nám umožňuje jejich poznání zobecněním sovětských zkušeností.

Sovětské zkušenosti nám ukazují, že to, čím se působení socialistického práva na socialistickou ekonomiku v první řadě liší od obdobného působení buržoasního práva, spočívá — možno snad říci — v organizátorské funkci práva.

Kdežto buržoasní právo zejména v době průmyslového kapitalismu stanoví — omezíme-li se jen na podstatné věci — toliko formy právního styku kapitalistů navzájem a kapitalistů na jedné straně a dělníků na straně druhé, socialistické právo zasahuje aktivně do ekonomických vztahů a je jedním z významných prostředků jejich organizace.

To souvisí s hospodářsko-organizátorskou funkcí socialistického státu. Je nám ovšem známo, že se o funkcích socialistického státu diskutuje a nehodláme tímto do této diskuse zasahovat. Zde totiž nezáleží na tom, zda hospodářsko-organizátorská funkce státu existuje jako samostatné funkce či jako součást funkce širší atd. Za čtyřicet let Sovětského svazu je nepochybné, že socialistický stát hospodářsko-organizátorskou činnost vyvíjí a tento bezpečný poznatek je tu pro nás rozhodující a proto — nehodlajíce předbíhat další diskusi — tu používáme běžného pojmu hospodářsko-organizátorské funkce státu.

Při uskutečňování této funkce pak stát, jak rovněž nepochybně ukazují sovětské zkušenosti, ve velmi hojné míře používá práva, což jsme ad hoc



(nehodlajíce tu tedy vytvářet teorii funkcí práva) nazvali organizátorskou funkcí práva, která je podle našeho názoru základním specifickým působením socialistického práva na socialistickou ekonomiku. Čtyřicet let sovětského práva nám umožňuje ze zkušeností praxe vyvodit i další způsob působení socialistického práva na socialistickou ekonomiku, jímž je působení preventivně výchovné. Právo, stanovíc pravidla chování lidí v socialistických výrobních vztazích, ukazuje lidi, přivývá je na toto chování, přesvědčuje je o správnosti tohoto chování, působí na jejich právní vědomí i právní názory. Tím vším posiluje socialistické právo socialistickou morálku a zejména utužuje socialistický vztah k práci a socialistický vztah k společenskému vlastnictví, které je základem socialistické ekonomiky. A konečně i socialistické právo plní důležitou funkci represivní, zejména ve vztahu k třídním nepřátelům, při čemž ovšem — jak již bylo uvedeno — represe je v socialistickém právu vždy spojena s působením preventivně výchovným.

Tím vším pak socialistické právo působí jednak přímo na rozvoj socialistické ekonomiky (a skrze ekonomiku i na rozvoj výrobních sil) a jednak poskytuje socialistické ekonomice účinnou ochranu proti lidskému chování, které by ji rušilo či které by se dokonce snažilo ji kontrarevolučně zvrátit a obnovit ekonomiku buržoasní.

Konečně je vhodné se v této souvislosti ještě zmínit o působení socialistického práva na neantagonistické rozpory existující v socialistické ekonomice. Na rozdíl od antagonistických rozporů, které právo nikdy nemůže odstranit ani podstatně zmírnit, nýbrž naopak které buržoasní právo v podstatných věcech neustále a nezbytně zostřuje, může socialistické právo působit ke zmírnění neantagonistických rozporů v socialistické ekonomice.

Jako velmi plastický příklad tu mohou sloužit opatření, prováděná v Sovětském svazu i u nás a v jiných zemích lidové demokracie k decentralizaci řízení národního hospodářství.

Přílišná centralizace a nedostatečné využívání zákona hodnoty vedly k vytvoření některých neantagonistických rozporů v ekonomice četných socialistických zemí (namátkou lze uvést v některých odvětvích průmyslu existující rozpory mezi hrubou výrobou a sortimentem, mezi úrovní mezd a produktivitou práce, mezi nabídkou a poptávkou atd.)

Tyto a jiné rozpory v socialistické ekonomice jsou poznávány (síla politiky marxisticko-leninských stran je právě ve vědeckém poznání) a stávají se jako ekonomické skutečnosti politickými motivy vůle vládnoucí dělnické třídy, vůle odstranit tyto rozpory. Poznané neantagonistické rozpory se však staly i právními motivy vůle vládnoucí třídy, směřující k nové právní úpravě četných vztahů. Tato nová právní úprava, jejímž cílem je napomáhat uskutečnění politické intence, pak sama ovšem rovněž působí na chování lidí a vede je výše uvedenými cestami k tomu, aby existující neantagonistické rozpory překonávali.



Tento příklad zároveň demonstruje i to, co již bylo řečeno výše, že totiž socialistické právo nepůsobí na ekonomiku nikdy samo a izolovaně, nýbrž vždy spolu s politikou a k uskutečnění politických cílů vládnoucí dělnické třídy a jejích třídních spojenců.

\* \* \*

Vážené shromáždění, čas ustanovený pro tuto přednášku je více než naplněn. Je tedy třeba skončit, aniž bylo zdaleka řečeno vše. A smyslem přednášky také nebylo ani nemohlo být říci vše o úloze socialistického práva při budování socialistické ekonomiky. Smyslem přednášky bylo podat toliko úvod k této problematice (a i ten toliko velmi stručný).

Přitom zajisté není třeba ujišťovat, že autorovým úmyslem nebylo předkládat zde hotové vědecké pravdy, nýbrž že šlo o to přednést před tímto vědeckým shromážděním některé nové myšlenky, o nichž je ovšem autoru samotnému jasno, že jejich správnost musí být prověřena v důkladné a zevrubné vědecké diskusi.

Přednesené myšlenky tedy nepodávají řešení položené otázky, nýbrž jsou to jen stručná a pro budoucí diskusi určená prolegomena k řešení otázky úlohy socialistického práva při budování socialistické ekonomiky, prolegomena vzešlá z filosofického zamyšlení nad slavnou historií čtyřiceti let sovětského práva a z radostného vzrušení ze čtyřicátého výročí Velké říjnové socialistické revoluce, velkého svátku nejen sovětského lidu ale i lidu našeho a všech pokrokových a mír milujících a o mír usilujících lidí na celém světě.

#### РЕЗЮМЕ

В форме пролегомен автор решает некоторые гносеологические вопросы действия социалистического права на социалистическую экономику. Исходя из идеи классиков, высказанной в „Манифесте Коммунистической партии“, а именно, что право есть возведенная в закон воля господствующего класса, определяемая в конечном результате материальными жизненными условиями господствующего класса, автор сначала исследует вопрос о действии права (как проявленной воли класса) на индивидуальную волю.

Автор приходит к заключению, что право как обязывающее волеизъявление господствующего класса, устанавливая правила человеческого поведения, действует не только на волю лиц, принадлежащих к этому классу, но и на волю лиц, принадлежащих к другим классам.

Из этого отношения вытекает, что как между правом и волей отдельных лиц, так и между правом и волей остальных классов могут существовать противоречия, которые носят антагонистический или неантагонистический характер. Значительная же роль социалистического права (и при его действии на социалистическую экономику) заключается в содействии в деле преодоления неантагонистических противоречий в социалистическом обществе.



На социалистическую экономику право действует тем, что оно действует на волю людей в производственных отношениях. Таким образом, социалистическое право действует на развитие социалистической экономики тем, что, будучи в конечном результате определяемо экономикой общества, оно устанавливает обязательные правила о том, как люди должны вести себя в производственных отношениях, и дает возможность государственного принуждения к такому поведению.

Далее автор останавливается на рассмотрении значения политики при действии социалистического права на социалистическую экономику и приходит к заключению, что по сравнению с правом политика занимает первенствующее положение.

Экономика социалистического общества вступает в сознание трудящихся масс и экономические закономерности являются предметом их познания. Вступив в сознание или же в познание людей, экономические факты — можно сказать — становятся политическими мотивами воли господствующего класса, проявляемой и выражаемой в первую очередь в политике коммунистических и рабочих партий.

Однако экономические факты становятся и юридическими мотивами воли господствующего рабочего класса, а воля эта, будучи проявлена в форме государством санкционированного императива (т. е. будучи возведена в закон), становится социалистическим правом.

Само это действие экономических фактов на волю господствующего класса является довольно сложным и создание политической и правовой воли является в то же время процессом параллельным и постепенным. Дело в том, что те же самые экономические факты действуют на волю господствующего класса как мотивы политические и юридические, но сначала создается политическая воля, т. е. политические нормы, а затем некоторые из них, в результате дальнейшего процесса (который является уже исключительно идеологическим), преобразовываются в право (политическая воля господствующего класса возводится в закон).

В заключительной же части автор, исходя из сорокалетнего опыта Советского Союза, подвергает более подробному исследованию некоторые из средств, которыми осуществляется действие социалистического права на социалистическую экономику, и, в частности, подчеркивает организационную роль права в социалистической экономике.

## RÉSUMÉ

Der Autor löst in der Form einer Einleitung einige gnoseologischen Fragen des Wirkens des sozialistischen Rechts auf die sozialistische Ökonomik. Aus den Gedanken der Klassiker im Manifest der kommunistischen Partei herausgehend, dass das Recht der zum Gesetz erhobene Wille der herrschenden Klasse ist, welcher am Ende durch die materiellen Lebensbedingungen der herrschenden Klasse bestimmt wird, untersucht er zuerst die Frage der Wirkung des Rechts (als des geäußerten Klassenwillens) auf den individuellen Willen.

Er kommt zur Ansicht, dass das Recht als verbindliche Äusserung des Willens der herrschenden Klasse, die Regeln des menschlichen Verhaltens festlegend, nicht nur auf den Willen der Mitglieder dieser Klasse einwirkt, sondern auch auf den Willen der Mitglieder anderer Klassen.



Aus diesem Verhältnis geht hervor, dass zwischen dem Recht und dem Willen der Einzelpersonen, aber auch zwischen dem Recht und dem Willen der anderen Klassen Widersprüche existieren können, die entweder antagonistisch oder unantagonistisch sind. Eine bedeutende Rolle des sozialistischen Rechts (und zwar auch bei seinem Wirken auf die sozialistische Ökonomik) ist es dann bei der Überwindung der antagonistischen und unantagonistischen Widersprüche in der sozialistischen Gesellschaft behilflich zu sein.

Das Recht wirkt auf die sozialistische Ökonomik dadurch ein, dass es auf den Willen der Menschen in den Produktionsverhältnissen einwirkt. Das sozialistische Recht wirkt also auf die Entwicklung der sozialistischen Ökonomik dadurch, dass es am Endeselbst durch die Ökonomik der Gesellschaft bestimmt, verbindliche Regeln wie sich die Menschen in den Produktionsverhältnissen zu verhalten haben festlegt und den staatlichen Zwang zu so einem Verhalten ermöglicht, festlegt.

Weiter befasst sich der Autor mit der Bedeutung der Politik während der Einwirkung des sozialistischen Rechts auf die sozialistische Ökonomik und zieht daraus den Schluss, dass im gegenseitigen Verhältnis des Rechts und der Politik die Politik primär ist.

Die Ökonomik der sozialistischen Gesellschaft tritt in das Bewusstsein der arbeitenden Massen ein und die ökonomischen Gesetzmäßigkeiten werden zum Gegenstand ihrer Erkenntnis. Die ökonomischen Tatsachen, die in das Bewusstsein resp. Erkennen der Menschen eintreten, werden — sozusagen — zu politischen Motiven des Willens der herrschenden Klasse, die in der ersten Linie aus der Politik der Kommunistischen — und Arbeiterpartei hervorgehen und geäußert werden.

Die ökonomischen Tatsachen werden aber auch zu juristischen Motiven des Willens der herrschenden Arbeiterklasse; dieser Wille, in der Form eines durch den Staat sanktionierten Imperatives (d. h. zum Gesetz erhoben) wird zum sozialistischen Recht.

Diese Wirkung der ökonomischen Tatsachen auf den Willen der herrschenden Klasse ist aber von sich selbst sehr kompliziert und die Bildung des politischen und juristischen Willens ist gleichzeitig ein paralleler und sukzessiver Prozess. Die gleichen ökonomischen Tatsachen wirken nämlich auf den Willen der herrschenden Klasse als politische und juristische Motive, der politische Wille d. h. die politischen Normen bilden sich aber zuerst und einige von ihnen werden dann im weiteren Prozess (der schon ausnahmslos ideologisch ist) in das Recht umgebildet (der politische Wille der herrschenden Klasse ist zum Gesetz erhoben).

In der Schlussfolgerung untersucht dann der Autor, aus den vierzigjährigen Erfahrungen der Sowjetunion hervorgehend, ausführlich einige Mittel, durch welche die Wirkung des sozialistischen Rechts auf die sozialistische Ökonomik verwirklicht wird und unterstreicht besonders die organisatorische Rolle des Rechts in der sozialistischen Ökonomik.